TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 200

TÜRKİYE'DE MİSYONERLİK FAALİYETLERİ

ANKARA 1996

XIX. YÜZYILDA SÖMÜRGECİLERİN DESTEK KUVVETİ MİSYONERLİK VE YEHOVA ŞAHİTLERİ GERÇEĞİ

Prof. Dr. Günay TÜMER

Doğu, Batı'nın en geniş, en zengin ve en eski sömürgelerini kurduğu bir bölge, medeniyetinin ve dinlerinin temelidir. Öte yandan aynı zamanda onun rakibi, ilhamını ondan aldığı karşıtıdır da. Batı, oryantalizm ile doğu bilimleri, doğu kültürleri üzerindeki araştırmaları 19. yüzyıldan itibaren düzenli bir biçimde sürdürmektedir. Aslında bunu, tarihî ve maddî, sosyal, siyasî, dinî, iktisadî ard niyetler arkalamaktadır. Aslında 18. yüzyılın sonlarından itibaren, bunu daha geniş bir baza oturtup berraklaştırırsak, Batı'nın üstünlük sürdürme taktiği, Doğu üzerinde otorite kurma çabası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Batı kültürünün Doğu'yu yönlendirmek, yeniden canlandırmak, bilim, siyaset, toplum hayatı, teknik, teknoloji, hayal gücü, ideolojide ona yön vermek görüntüleri altında Batı, Doğu'nun imkanlarını sömürmekte ve Doğu'nun dertlerinden, problemlerinden fayda sağlamaktadır. Batı, bir yerde çıkarlar topluluğudur. Dışa yansıyan allı pullu, renkli görüntülü, sesli sözlü perdesinin gerisi budur.

İkinci Dünya savaşı sonrasında Amerikalıların ortaya çıkışından önce, başta İngiltere ve Fransa bu işi iyi yürütmekte idi. Önce ipek yolu, baharat, Doğu zengin-

liklerine dikilen Batılının gözü, bu defa petrolde odaklanmış ve tarihin tartışmalı tekerrür ibreti, tartışmasız bir örnek vermiştir. Kolombiya Üniversitesi'nde, Karşılaştırmalı İngiliz Edebiyatı Profesörü Edward Said, kendisi de bir hıristiyan Doğulu olarak, "Oryantalizm" isimli kitabında, oryantalizmin uzayıp giden ilmî konuşmalardan çok daha ileri ölçüde Avrupa ve Atlantik güçlerinin Doğu üzerindeki kuvvet denemelerinden başka bir şey olmadığını belirtir. Bu münasebetle Batılının, Doğuluya karşı yukardan bakma ve üstünlük kompleksini bir kenarda bırakırsak, 1815-1914 yılları arasında, Avrupa sömürgeciliğinin dünya üstünde %35'ten %85'e çıktığını görürüz. O zamanda dünyada bağımsız ülke sayısı çok azdı. 20. yüzyıla girildiğinde dünyada tek bağımsız müslüman devlet Osmanlı devleti idi. Özellikle Asya ve Afrika ülkeleri, sömürgecilerin göz diktikleri ve ele geçirip imkânlarını sülük gibi emdikleri bir alan haline gelmişti. Batılıların Doğu için oluşturdukları oryantalizm, gerisinde Batılıların Doğululara karşı siyasî, dinî üstünlük iddialarına vasatlık eden ve kapitalizmin bir parçasını oluşturan bir vasıtadan başka bir şey değildi. Lui Massinyo (Massignon), "Onların her şeylerini tahrip ettik, felsefeleri, dinleri mahvoldu, artık hiç bir şeye inanmıyorlar, derin bir boşluğa düştüler, anarşi ve intihar için olgun bir hale geldiler" diyordu, yazdığı bir kitapta.

Batı ve Doğu arasındaki bu kuvvet-güç dengeleri Batı'nın Doğu'yu sömürmesi, Doğu'nun imkânlarını eline geçirmesi, onları kullanmaya çalışmasında en önemli kozlardan birisi olarak misyonerlik karşımıza çıkıyor. Batı misyonerleri, hem bir sömürü aracı, hem de bir istihbaratçı ve Doğu'da karışıklıklar çıkaracak,

millî birlikleri, dirlikleri bozacak elemanlar olarak göndermişler, yetiştirmişler ve takip etmişlerdir.

İşte Yehova Şahitliği, diğer misyonlar arasında birlik-beraberliği bozmak ve girdikleri yerdeki insanların, o ülkenin diniyle, milletiyle alâkâlarını kesmek bakımından en başarılı bir misyon hareketi olarak karşımızda durmaktadır. Bir ülkede Yehova Şahitleri artıyorsa, artık o ülkede bayrağı tanımayan, millî marşı tanımayan, savaşa katılmayan, askerlik yapmak istemeyen, devletin vazifelerini yürütmek istemeyen, ben Yehova ordusunun neferiyim, ben Yehova'nın kuracağı devletin bir tabisiyim, ben bir elçi gibiyim diyen insanlar çoğalacaktır. Demek ki bazı ülkeleri pasifize etmek, bazı ülkelerdeki güçleri akamete uğratmak, bir ülkenin ayakta durmasını sağlayan dengeleri bozmak istiyorsanız, işte o zaman Yehova Şahitliği gibi bir hareket ortaya çıkaracaksınız.

Bu hareket nasıl ortaya çıktı? Şimdi bu hareketin yapısına bir göz atalım. Hareket, Charles Tase Russell adında bir Amerikalı işadamı tarafından ortaya çıkarıldı. Bu adam aslında bir kilise ilgilisi değildi, kiliseyle ilgili mekteplerde, okullarda bir öğrenim de görmemişti. Ancak özel gayretleriyle, İncil'i baştan sona ezber gibi okumuş ve kendisine göre bazı fikirlere ulaşmıştır. Bu adam arkadaşlarıyla birlikte bir hareket oluşturdu, bu hareketin çıkarttığı bir de dergi vardı. Bu derginin başlığı daha sonra harekete de ad oldu: *Siyonun Tarassut Kulesi.* Evet, tekrarlıyorum, Siyonun Tarassut Kulesi. Neydi Siyon? Siyon, Kudüs yakınlarında, Kudüs'ün hemen yakınında, Arab'ın Cebel-i Sohyon dediği, Yahudi'nin Siyon dağı dediği, üzerinde Yahudinin Kral David diye tanıdığı, biz müslümanların

Hz. Davud diye adlandırdığımız peygamberin mezarı bulunan bir dağdı. İşte Siyon ideali, bütün dünyaya yayılmış yahudilerin, Kudüs'ü esas alan, Fırat'ı içine alan bir dünya-cihan devletine gitmesi, bütün ülkeleri çeşitli yollarla ele geçirme, megalo ideasıdır. Evet Siyonizm, Birleşmiş Milletlerin, bir tarihte nasılsa takbih etmek cesaretini gösterebildiği bu hareketi, geçen asrın ortalarında Teodor Herzl canlandırmıştı. O, gelip Sultan Abdulhamid'e 5 milyon altın da teklif ederek İsrail'in kendilerine verilmesini istemişti. Evet, tarihin sayfaları arasındaki bu olayın geniş boyutları olabilir, biz bu boyutlar içerisine girmiyoruz.

Yeniden geriye dönüyoruz ve hareketin ikinci adamı, yani Charles Tase Russell'ın üzerine şimşekleri çektikten sonra mahkemelerde avukatlığını yapmış Joseph Franklin'den bahsetmek istiyoruz. Bu ikinci adam, 1916'da Russell'ın ölümü üzerine hareketin başına geçmişti. Russell hareketin odak noktası olarak, 1914'de Hz. İsa'nın Armageddon savaşını başlattığını ve kazandığını yani Matta İncil'inde bahsedilen olayların vuku bulmaya başladığını ve İsa Mesih'in hakimiyetini kurduğunu, onun ikinci geliş olayının gerçekleştiğini iddia etmiştir. Böyle bir iddiaya acaba Hıristiyan dünyası ne cevap verdi? Hıristiyan dünyası, bu iddiayı sadece bir safsata olarak değerlendirdi. Çünkü İncil'lerde bu konuyu, kendi teknik deyimleriyle sadece Baba'nın (Allah için kullanıyorlar bu deyimi) bilebileceği yazılı olduğu için Hıristiyanlar bunu sadece Allah'ın bilebileceği bir konu olarak görüyorlardı. Ama yine İncil'lerde, Oğul'un bile bunu bilemeyeceğine işaret edilmesine rağmen, Yehova Şahitleri, başta Charles Tase Russell ve sonrakiler, diğer

yöneticiler bu olayı bilebildiklerini iddia etmişlerdi. Tabii böyle bir iddia üzerine, Hıristiyan dünyasında mevcut inançlara ters bir çıkış söz konusu olduğu için, mahkemeler, tahkikat başlatmış, işte onun için Joseph Franklin, Russell'ın avukatlığını üzerine almıştı.

Russell, aslında bir çok olaylara girmişti. Mahkemelerde bazı beyanları gerçeğe uymadığı için, şahsiyet olarak yıpranmıştı. Kendisi Yunanca bildiğini yemin ederek ifade etmesine rağmen kendisine, karşı taraftan gösterilen bir Yunanca İncil'deki alfabe harflerini bile tanıyamamıştı. Ve mucizeli buğday diye kitaplara geçen bir sahtekârlığın içinde de maalesef bulunmuştu. Üvey kızı ile olan ilişkileri, mahkeme hâkimini bile güldürmüştü. Şimdi böyle bir insanın çıkarttığı bir hareketin nasıl tutunduğunu, nasıl genişlediğini ve nasıl günümüze kadar ulaştığını elbette anlayamayacaksınız; fakat bu bir gerçektir.

Bu hareketi, bir hukukçu olarak Franklin, hukukî kurallar içerisinde geliştirme imkânı bulmuş ve 1931'de şahsiyeti yıpranmış olan Russell'dan hareketi kurtarıp, Russell'cılar şeklinde de adlandırılan bu hareket için Yehova Şahitleri adını 1931'de Ohio'da bir kongrede kabul ettirmiştir. Yehova adı, Hıristiyan toplumunun bilmediği bir adtı. Bu ad nereden geldi? Yahudilerin Yüce Allah'a Rab olarak verdikleri *Yahve*'nin filologların Yahve olarak kabul ettikleri adın galat halidir. Arapça'da olduğu gibi Yahudilerin kutsal dili, İbranice'de sadece sessiz harfler yazıldığı, dolayısıyla bu kelime, y, h, v, h şeklinde yazıldığı için, kelimenin Yahve mi, Yehova mı olduğu daha sonra bilinememiştir. Niçin bilinememiştir? Çünkü On Emirden

Tesniye ve Çıkış'ta iki yerde gelen "Rabbin adını boş yere ağzına almayacaksın" emrine uyarak, Yahudiler bu adı kullanmamışlardır. Kullanmayınca da Yüce Allah'a Yahve mi, Yehova mı denilecek, bu konuda asırlar sonrasında bir tereddüt ortaya çıkmıştır ve böylece Yehova Şahitleri adında, Franklin, aslında filologlarca zayıf bulunan böyle bir adı, bu topluluğun adı olarak tescil ettirmiştir.

Franklin, Russell'ın yazdığı kitaplardaki bir kısım hataları düzeltmiş, yeni yorumlar getirmiş ve ondan sonraki başkan Nuthan Knorr Homer ise Giledd'da kurulmuş bir misyoner okulu mahiyetindeki vaiz yetiştirme, misyoner, Yehova Şahitliği misyonunu anlatma işini yüklenmiş bulunan kimselerle ilgili çalışmaları genişletmiş, teşkilata bazı yenilikler kazandırmıştır. Daha sonra hareketin başkanlığının tek başkanlı sistemden beş kurul tarafından yürütülen dünya çapında bir teşkilata doğru adım atmaya başlayan bir doğrultuda yürüdüğünü görmekteyiz. İşte Yehova Şahitliği, bu şekilde kısaca belirtmeye çalıştığım, fakat aslında uzunca, onların inançları, ibadetlerini nasıl yaptıkları, mahiyeti konusunda da çok şey söylenmesi mümkün olan bir harekettir. Şimdi Türkiye'de bu hareket nasıl başladı, nasıl tutundu ve ilgililer önce buna nasıl baktılar ve günümüze kadar bu hareket nasıl geldi, sorusuna geçebiliriz.

Bu hareket, 1931'de Pasavandis adlı bir Rum tarafından İstanbul'da başlatıldı. İstanbul, İslâm dünyasının gözbebeği olarak bütün misyon faaliyetlerinin faaliyetlerini odaklaştırdığı bir merkezdir. Bu merkez, İstanbul'da, bir ara önce İngiliz ve Fransızlar, daha sonra Amerikalılar misyoner faaliyetlerinde öne geçtiler.

İstanbul'da, Kitâb-ı Mukaddes binası, İstanbul'un sayılı binalarından, tarihî binalarından birisi olarak nitelendirilebilir ve bütün Ortadoğu'daki misyoner faaliyetleri buradan yönlendirilmiştir. Şimdi bu noktada, tabiî misyonerliğin bu yüzyılda gelişmesi sadedinde bir iki noktaya temas etmekte fayda vardır. "Apestleto İslam" İslâm'a, müslümanlara gönderilen havari diye adına kitaplar yazılan meşhur Samuel Zwemer'in, 1912-13'lerde bir ilmî toplantıda, bütün dünyadaki Hıristiyan misyon faaliyetlerine müslümanların, ihmal edildiğini, müslüman ülkelerde verimli bir misyon faaliyeti yapılmadığını, bazı misyon elemanlarının bu ülkelere giderek, hiç olmazsa üç kişi, beş kişi, yedi kişi, on kişi, çok az sayıda da olsa insan kazanarak köprü başlarını tutmaları gerektiğine işaret etmiştir. İşte *Response to Islam* (İslam'a Cevap) kitabının yazarı bir Boptist rahibi olan Willia Miller, bunun üzerine 40 sene İran'da kalmış, 17 kişinin Hıristiyanlığa geçmesini sağlayarak ayrıca bu konuda bir de kitap yazmış, *Response to Islam* kitabında da buna işaret etmiştir. Daha sonra İslâm adı altında Batı'da çıkan bir dergide, makaleler yazan, müdürlük yapan Zwemer, bakın şu satırları yazmıştı *"İslâm memleketlerindeki misyoner teşkilatı faaliyetinin iki cephesi vardır; yapıcı, yıkıcı veya başka bir tabirle eritici ve yeniden şekil verici. Meselâ, Türkiye'deki muazzam değişikliklerin muharriki, Batı medeniyetinden ziyade misyonerlerde aranmalıdır. Mısır'da ve bütün İslâm aleminde de durum aynen böyledir. Bu memleketlerde Hıristiyanlaşan müslümanların sayısını öğrenmek için vaftiz istatistiklerine bakmamalıdır. Zira biz şuna eminiz ki, günümüzde yüzlerce müslüman kalplerinden*

İslâm imanını çıkarmışlar ve Hıristiyan dinine gizlice inanmaya başlamışlardır. Onların müslümanlığı sözdedir." Bu satırlar Zwemer'e aittir. 40 sene İran'da kaldıktan ve Ortadoğu ile ilgili faaliyetleri yönlendirdikten sonra bu satırları yazmaktadır. Eğer bu sözleri biz söyleseydik, muhakkak ki bazılarınca laikliğe filan aykırı hareket etmiş sayılabilirdik. Gerçi, bu Batılı da "laikliğe" aykırı hareket ediyor, ama hangi laikliğe? (Dünya'da, anayasasında laiklik kelimesi geçen iki ülke vardır. Fransa ve Türkiye). Laikliği kendilerine göre tarif eden aydınlarımız, laikliği iyice anlamadıkça, laikliğe daha objektif, hiç olmazsa Batı'da olduğu kadar objektifçe yaklaşmadıkça, Türkiye'de dinî konulardaki gelişmelerin içerisindeki çilekeş insanların ızdırabı dinmeyecektir.

Ancak, belirtilmelidir ki günlerin getirdikleri Yüce Allah'ın iradesine uygun gelişecektir. Kur'an-ı Kerim'in buyurduğu üzere "Allah nurunu tamamlayacaktır." Evet, İslâm anlaşılacaktır. İslâm diğer dinlerle karşılaştırıldığında, onun yapısı ve çatısının ne kadar kuvvetli olduğu anlaşıldığı ölçüde, misyonerler ne kadar gayret ederlerse etsinler, son söz İslâm'ın sözü olacaktır.

Değişen dünya dengeleri içerisinde, komünist düzenin duvarları, 70 senelik bir ümit, bazı kimseler için yıkılması mümkün olmayan bir ümit yıkılıvermiştir. Evet, 1400 senelik İslâm'ın bu günkü gücü yarın da devam edecektir, kıyamete kadar da devam edecektir. İslâm ülkeleri ve Türk cumhuriyetleri ile Türkiye'nin durumu, doğu bölgemizde olup biten olaylarla birlikte ele alındığında, oyunlar açıkça görülmektedir. Ülkemizin diğer Türk cumhuriyetleriyle bir yönden, diğer

müslüman ülkelerle bir başka yönden coğrafî, siyasî, iktisadî, kültürel vb. ilişkileri kesilmek istenmektedir. Ve sanıyorum, Batı'da son zamanlardaki bazı siyasî gelişmelerin altında yatan da budur. Türkiye rakip olarak görülüyor iktisadî yönden, siyasî yönden ve diğer gelişmeler yönünden...

Türkiye'nin, bütün İslâm dünyasının beyni olarak eski safvetli günleri yeniden getireceği endişesi vardır Batı'da. Ve tedbirler ona göre alınmaktadır. Güneydoğu bölgemizdeki olayların altında yatan budur. Bir GAP'ın gerçekleştirilmesi, Türkiye'nin vechesini değiştirir, ama görüyorsunuz yatırım için imkân bırakılmıyor. Silahlar takırdıyor; paralar, silaha, cephaneye gidiyor, imkanlar heder ediliyor ve bir çok oyunlar dönüyor. Sonunda, komşularımızla başlayan fasit daire, dünya dengeleri şeklinde karşımıza çıkıveriyor. Bu oyunları çok iyi takip edip oyuna gelmememiz gerekmektedir. Tekrar misyoner faaliyetlerine dönersem, bütün misyon faaliyetlerinin haçlı seferleri kılıçla kazanılamayınca, misyon faaliyetleriyle, Batı'nın Doğu'yu zincir altına alma gayretinden başladığını söylemeliyim. En eski ve kuvvetli misyon, İngiltere'ninkidir. Hıristiyanlığın bütün dünyada neşri cemiyetleri, 19. yüzyılda yeni bir şube açmıştır. Bu teşkilatların başlıcası, İngiliz Genç Erkek Hıristiyan Birliği'dir. Bu teşkilat, 1884'de Hıristiyan gençlerini kurtarmak için başlamış ve 1857'de Hıristiyan bayanları için olanı bunu takip etmiş, Cihan harplerinde bu cemiyetler, çok büyük, çok geniş çapta faaliyetler göstermişlerdir. Bu faaliyetlerin içinde propagandalar ve casusluk faaliyetlerini de zikretmek yerinde olur.

İlk misyoner mektepleri, 19. yüzyılda Miss Mary

Reinold tarafından açılmıştır. İzmir'de başlatılan bu faaliyet, Türk çocuklarına hayat yolunu gösterme iddiasında idi. Misyoner okullarının anası işte ülkemizde bu kadın oldu. 1904'de, Ortadoğu'da, altmış bin talebesi olan altı bin misyoner mektebi vardı. Ortadoğu'da en önemli merkez İstanbul'da. Alman Doğu misyonerinin müdîresi Dr. Letsiyu, bir dergideki makalesinde bu noktaya parmak basmış, bütün İslâm ülkelerinin gözünün İstanbul'da olduğunu, İslâmî gelişmenin İstanbul'dan kaynaklandığını, haç ve hilâl arasındaki mücadelede bunun unutulmaması gerektiğini söylemiştir.

Sultan II. Abdülhamid zamanında, sayısı 400'ü aşan Amerikan kurumları yanında Türkiye'de, İtalyan, İngiliz, Rus, Avusturya, Alman kurumları da faaliyette idiler. Devlet, bunlardan ruhsatsız olanlardan bazılarını kapatma yoluna gitmişse de bu hareketi tam olarak önleyememiştir. Bütün bu faaliyetlerin içerisinde, Robert Koleji, 1863'te Bebek'te bir evde başlamıştır. Amerikalı zengin bir tüccar tarafından, onun bütün masrafları üstlenmesiyle başlayan bu teşkilat, Robert Kolej adını 1878'den sonra almıştır ve ilk müdür Hamlin, misyonerlikten çekilerek bu işi özel olarak sürdürmüştür. Gaye, Rumeli Hisarını yaptırıp daha sonra da İstanbul'u almış olan Fatih'in yolunda yürüyerek, tarihi geriye akıtmaktır.

Evet, daha sonra bu kurum, misyoner faaliyetlerinin nasıl yapılacağının tartışıldığı bir beyin, bir odak, konferansların yapıldığı bir merkez haline gelmiştir. Ve böylece faaliyetler devam etmiştir. Ve 19. yüzyılın sonunda, Osmanlı devletinde, ilkokuldan yüksek okula, gelişmiş bir Amerikan misyoner eğitim

sistemi oluşmuştur. 1900 yılında yalnızca Anadolu'da, (İstanbul dahil) 400'ü aşkın okul ve 17.500 civarında öğrenci eğitim görmekte idi.

19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk çeyreği, misyonerlik bakımından bir altın çağ olmuştur. Kapitalizm, emperyalizme dönüşmüştür ve misyonerlik bunda yardımcı olmuştur. Misyonerliğin en tezatlı yanı başka şeylerin aracı iken, ulvî bir amaç gibi, ulvî bir gaye gibi ortaya konmasıdır. Misyonerlik; okul, matbaa, kitap, hastane ve benzeri yollarla, siyasî, kültürel, iktisadî, ticarî çıkarların aracı olmuştur. Misyonerlerin gayret ve faliyetleri sadece uhrevî gözükmektedir ve neticeleri itibariyle bunların dünyevî sonuçlara yol açtığı söylenebilir.

İşte bu misyonlar içerisinde Yehova Şahitlerinin faaliyetleri ülkemizde hayli fazla olmuştur. Günümüzde en fazla kendisinden söz ettiren bu teşkilattır. Bir gazetenin ekinde sunulan bir dergide Yehova Şahitlerinin ilk büyük ibadetleri, Türk toplumuna verilmektedir. Ve bunların ibadetlerini rahatça yaptıkları dile getirilmektedir. Tabiî ülkemizde sadece ibadetlerini rahatça yapan Yehova Şahitleri midir? Kimler ne ölçüde ibadetlerini rahat yapabilmektedir, bunu bütün genişliği ile ele almak ve bir objektiflik içerisinde konuya yaklaşmak lazımken, bu hareketin geçmişini, geleceğini, çeşitli vechelerini bilmeden kan alıp vermeye bile karşı olan, bayrağa ve millî sınırlara, bir devlet anlayışına karşı olan böyle bir hareket için, bu satırların yazılışına karşı olan böyle bir hareket için bu satırların yazılabilmesi bir hürriyettir. Ancak, daha objektif olarak bu satırların yazılmış olduğunu istemek de bizim hakkımızdır.